

Saša Babič, Beseda ni konj: estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev [Word is Not a Horse / It Doesn't Hurt to Ask: Aesthetic structure of Slovenian short folklore forms]. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica - Dissertationes 6), 2015, 155 strani.

Slovenski folklorni obrazci so v sodobni slovenski slovstveni folkloristiki ponovno pritegnili zanimanje raziskovalcev. Že ves čas so bili tako strokovne kot laične pozornosti deležni pregovori, kletvicam so se raziskovalno posvetili šele v 90. letih prejšnjega stoletja, delovni vzkliki, pozdravi, napotila pa so ostajali prezrti. Skupina folklornih obrazcev je namreč izjemno pestra, saj so mednje vključeni tako pozdravi, voščila, delovni vzkliki za ljudi in živali, pa tudi kletvice, žaljivke, zmerljivke, izštevanke, modrovanja, lomilci jezika, frazemi, pregovori, in celo šale, zagovori, uroki in folklorne molitve. Slednje so del ljudske religioznosti, ki se sicer opira na versko tradicijo, vendar za razliko od uradne religije večkrat poseže po magijskem, čeprav gre v osnovi za vzpostavljanje osebnega odnosa oz. stika z Bogom, Marijo, angelom varuhom oz. drugimi svetniki ali drugimi duhovnimi bitji, kot jih imenuje avtorica (str. 118).

Saša Babič se je v svojem doktorskem raziskovanju posvetila gradivu Štrekljeve zbirke in ločene zbirke folklornih obrazcev, ki ju hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Gradivo, ki se nanaša na sodobno rabo folklornih obrazcev, je bilo pridobljeno z intervjuji, opazovanjem vsakdanje komunikacije ter spremljanjem in izpisovanjem iz vseh vrst medijev, tudi manj formalnih, kamor prištevamo bloge, forume ali družabna omrežja. Še posebej za redkejša folklorna obrazca, kamor sodijo folklorne molitve in zagovori, je avtorica intervjuvala starejše osebe, za katere je domnevala, da poznajo kakšno besedilo ali pa vsaj rabo in obred. Prav naravni tip komunikacije je bistvena značilnost slovstvene folklorne, saj naravna komunikacija omogoča hkratnost različnih funkcij (npr. tako didaktične kot estetske ali razvedrilne) ter hkratnost načinov sporočanja (poleg jezikovnega dela sporočila, še nejezikovni del, ki se kaže z mimiko, gibi, melodijo in glasom).

Monografija je razdeljena na štiri osrednja poglavja, ki jim sledijo sklep, povzetek v angleščini ter seveda seznama uporabljenih kratic in literature. V prvih dveh poglavjih avtorica teoretično utemelji folklorne obrazce, njihove oblike in lastnosti tudi na terminološki ravni, saj poleg *folklornega dogodka* in *folklornega srečanja* vpelje še pojem *folklorni ternutek* (str. 14), ki primerneje označuje časovno kratkost ali hipnost uresničitve folklornega obrazca, kar velja predvsem za pozdrave, delovne vzklike, deloma tudi pregovore. Nekoliko daljši časovni interval se pojavi (ne pa nujno) pri šalah, izštevankeh, molitvah. Prav tako avtorica poudarja pomen razlikovanja med kontekstom in funkcijo, saj se npr. pregovor in uganka bistveno razlikujeta v kontekstu, na drugi strani pa se pregovor in zagovor razlikujeta na vseh ravnanah folklornega dogodka. Drugo poglavje predstavlja metode zbiranja in obravnav folklornih obrazcev. V tretjem poglavju se avtorica posveti estetiki z vidika čutnega dojetja, s čimer folklorni obrazci postanejo jezikovno, konkretnije ekspresivno zaznamovani, kar v komunikacijskem procesu vpliva tako na govornika kot naslovnika, npr. pozdrav velja za osnovno pravilo bontona, kletvica kaže močno ekspresivnost in čutno dojetje konteksta itd. (str. 21).

Osrednji del je namenjen pregledu posameznih žanrov folklornih obrazcev, kjer avtorica spretno diferencira med folklornimi obrazci, ki še živijo in kjer nastajajo novi, ter med tistimi, ki živijo samo še med starejšimi ali se počasi opuščajo. *Delovni vzkliki*, ki so poleg pozdravov najkrajši folklorni obrazci, sodijo med najstarejše. Zanimivo se kaže pravzaprav organizacija dela na kmetiji, saj se za manjše živali, ki jih je bilo navadno več, uporabljajo onomatopoejski vzkliki, npr. *pipipipipi* pri hranjenju kokoši, pri večjih delovnih živalih, npr. konjih pa je lahko onomatopoejskemu izrazu priključeno še ime živali, denimo *Hi, Pram!; Gremo, Liska!* (str. 34 in 35). *Pozdravi* so razdeljeni med formalne in neformalne. Pri slednjih se kaže tudi spreminjanje primernosti posameznih folklornih obrazcev, npr. kdaj je *živijo* sploh primeren za pozdrav starejših ljudi (morda edino v ožji družini), saj je širše še vedno družbeno nesprejemljiv. Pozdravi so sicer raziskovalne pozornosti v zadnjem času deležni predvsem v okviru pragmatične frazeologije. *Kletvice* so zaradi družbene norme, ki jih uvršča med umazano govorico, sistematično preganjane, (vsaj pisno) bolj razširjeni so evfemizmi kot njihova ublažitev. Vsakokrat izražajo travmo, stisko oz. drugo frustracijo posameznika, ki pa se z njimi lahko celo obrani pred besednim napadom ali celo do neke mere prežene negativno čustvo in so tako nekakšen terapevtski akt. Zanimivo je, da se lahko pojavljajo tudi za povečanje ekspresivnosti povedanega ob začudenju, občudovanju, npr. *fak, hudo* (str. 39). Tudi pri kletvicah so prenekateri, ki so nekdaj veljale za močno ekspresivne in žaljive, postale danes arhaične in se namesto v prvotni funkciji danes pogosto rabijo v funkciji šale, ironizacije in smešenja, npr. *krščen Matiček* (str. 43). *Pregovori* so razdeljeni na prave pregovore, maksime in napotila, slednji se med seboj razlikujejo še na kmetijska in zdravstvena. Prave pregovore zaznamuje splošnost pomena in splošnost rabe. Za skupino maksim je značilna konkretnejša povednost, npr. *prilika dela tatu*, napotila pa naslovnika usmerjajo, tudi obveščajo pri ravnanju, zdravstvena napotila namreč lahko upošteva (npr. *jabolko na dan odžene zdravnika stran*), vremenska pa lahko samo sprejme oz. skuša upoštevati (npr. *kdor po mali maši kosi, ta za pečjo suši; kakor na Petrovo vreme kane, tako ves mesec ostane ...*). Tudi *uganke* se delijo na prave uganke, šaljiva in modra vprašanja. Vse so po obliki kratke in jedrnate, zanje je značilen zapleten, metaforičen jezik, vendar je tudi zanje značilna rima, ritmičnost, onomatopoejski izrazi ... Čeprav gre praviloma za izraz otroškega, igrivega, niso namenjene le otrokom, kljub vsemu pa ohranjajo pravljlični pranagon v človeku in so zato priljubljene pri vseh generacijah (str. 81). Zanimivo je, kot poudarja avtorica, da so se mnoge uganke (npr. Župančičeve in Vodnikove) folklorizirale in danes se govorci njihovega avtorstva ne zavedajo več. Zadnji del je posvečen zagovorom in folklornim molitvam, torej *obrednim folklornim obrazcem*. Čeprav sodijo med najstarejše folklorne obrazce, so danes najmanj poznani med ljudmi, predvsem zaradi manjšega obsega ne(po)znanega, ki so mu naši predniki pripisovali nadnaravno moč. Široko razširjeno in še danes poznano med ljudmi je npr. *žetje ječmena* (na očesu), za večino zagovorov je značilno, da jih je moral opravljati profesionalni zagovarjalec. Pravila za zgradbo zagovorov so, kot opozarja avtorica, še predkrščanska, vendar so se vanje umestile tudi krščanske sestavine, ki so vidne predvsem v sklepnem delu zagovora (str. 98). Folklorne molitve so sicer bolj ali manj ustaljeno nabožno besedilo, ki pa se združuje tudi s folklornimi obredi, verovanji, simboli, vsebinske razširitve so nastale zaradi domišljajske potrebe po prizorih zasebnega (npr. pogovori Jezusa in Marije, prim. str. 121), pričenjajo se s prošnjami, ki največkrat izražajo željo po varnosti oz. varovanju ali pomoči, ki bi jo svetniki oz. Sveta družina lahko nudili.

Monografija Saše Babič kaže, kako pomemben del vsake nacionalne, etnične ali lokalne skupnosti je slovstvena folklor. Med njimi so zelo pomembni folklorni obrazci, ki se iz roda v rod prenašajo v dokaj stalni obliki in čeprav se sprva zdi, da gre za nekaj zastarelega, je raziskava pokazala, da so folklorni obrazci še vedno zelo aktualni in prisotni v vsakdanjem življenju, nekateri v prvotnih oblikah, drugi predrugačeni, zato je monografija izjemen prispevek za sodobno folkloristiko pa tudi jezikoslovje, v roke pa jo zaradi obilice primerov zlahka vzamejo tudi tisti, ki jih bogastvo in raznolikost folklornih obrazcev zanima. *Beseda ni konj* ponuja izjemno zanimivo branje in izziva vsakega, da preveri svoj odnos in poznavanje folklornih obrazcev.

Mateja Jemec Tomazin